

אשה גדולה בכיתה ה'

* סיפורה של מוחטראן מאי, האשה הפקיסטאנית שנאנסה אונס קבוצתי ויצאה נגד תוקפיה, מובא הערב בערוץ יס דוקו. "כאנאלפביתית היא הבינה שהדבר הכי חשוב הוא חינוך ופתחה בתי ספר בכפרה", מספר הבמאי מוחמד נאקווי בביקור בישראל

רותה קופפר 07.10.2007 23:00

תחושה מוכרת עולה מהשיחה עם מוחמד נאקווי, יוצר הסרט התיעודי "בושה". במרכז הסרט עומדת מוחטראן מאי, אשה פקיסטאנית שהיתה קורבן לאונס קבוצתי ופעלה נגד הפושעים והמוסכמות החברתיות שאיפשרו את המעשה המחריד שלהם. בסרטו מציג נאקווי עמדה מנומקת וחריפה נגד המעשה שנחשב למנהג מקובל בכמה חלקים של פקיסטאן, אבל בשיחה אתו, במבואה של בית מלון תל-אביבי קטן, האיש, שנימת דיבורו רכה, מרגיש חובה להגן קצת על מולדתו - או לפחות על תושביה. "צריך לזכור שהראשונים שתמכו במוחטראן היו פקיסטאנים, כפריים פקיסטאנים ליתר דיוק", הוא אומר, ממלא בעל כורחו את תפקיד הדובר של מדינתו (שהוא כבר לא חי בה שנים רבות). "איש דת מוסלמי היה הראשון שעזר לה להגיש את התלונה במשטרה". נאקווי אינו היוצר היחיד, שאינו מהסס למתוח ביקורת על מולדתו - ובכל זאת מנסה למתן אותה באוזני זרים.

ב-22 ביוני 2002 נלקחה מוחטראן מאי, אז בת 30, על ידי אביה ודודה לבית משפחה שליטה בכפר - בני שבט המסטוי. השניים הקריבו אותה לבני השבט כמעשה של פיוס, לאחר שאחיה שאקור, אז ילד בן 12, הואשם באונס בת מסטוי. האח הוכה נמרצות ונאנס בעצמו, אבל זה לא סיפק את בני המשפחה ההיא. מאי נאנסה שוב ושוב על ידי בני השבט לעיני קהל של כ-200 אנשי הכפר. על פי מנהגי המקום, לאחר האונס מאי היתה אמורה להתאבד או להרחיק את עצמה ממשפחתה, בשל הבושה שכביכול המיטה עליהם כשנאנסה. אלא שבמקום זאת היא התלוננה במשטרה על האנסים ודרשה שיעמידו אותם לדין. המקרה יצר תהודה גדולה בפקיסטאן ואחר כך גם התפרסם ב"ניו יורק טיימס" ובעולם כולו.

ממשלת פקיסטאן, שנקלעה למוקד עניין ציבורי, העמידה את האחראים לדין במעין משפט ראווה ופיצתה את מאי בסכום כספי גדול. בכספים אלה היא הקימה בית ספר לבנות ואחר כך גם לבנים. כעת בנתה בית חולים בכפרה, שהיה עד אז מנותק ממערכת חשמל. הסרט מלווה אותה מזמן קצר אחרי האונס ובמשך חמש שנים אחר כך. בתקופה הזאת היא נהפכה לסמל לאומי של פקיסטאן והוזמנה לכנסים ולאירועים ברחבי העולם. בשלב מסוים מאסו בכירים פקיסטאנים ביחסי הציבור הגרועים שהיא עושה למדינתם ואסרו את יציאתה מהמדינה. היא אף הוחזקה במעצר. באחד הקטעים המרשימים בסרט נראית מסיבת עיתונאים ובה היא יושבת ליד שרה בכירה, המנסה לשכנע את העיתונאים כי הכל כשורה וכי ההחלטה להשאיר בפקיסטאן מקובלת גם על מאי, ואילו מאי, היושבת במרחק קטן מן השרה, מכחישה את הדברים.

סלחה לאב שהקריב אותה

נאקווי בא עם סרטו לישראל לרגל פסטיבל הסרטים הראשון בסינמטק בנצרת, שהיה בתחילת ספטמבר. הסרט אף הוצג בפסטיבל הסרטים בחיפה שהתקיים בסוכות. הערב הוא משודר לראשונה בטלוויזיה הישראלית, בערוץ יס דוקו.

נאקווי, בן 28, שגדל בקנדה וחי ויוצר סרטים בניו יורק, היה לדבריו אחד מעיתונאים רבים שרצו לראיין את מאי ולהתלונות אליה עם מצלמתו. "הסיפור שלה עורר בי השראה, התרשמתי מהיכולת שלה

להפוך את הטרגדיה האישית שלה למשהו בעל תועלת לרבים", הוא אומר. "התמזל מזלי והיא הסכימה שאעשה עליה סרט". הוא דובר אורדו, אחת השפות הרשמיות של המדינה, וזה היה יתרון, כי מאי הבינה אותו. היא עצמה אמנם דוברת שפה אחרת, אחת מ-80 הקיימות במדינה, והוא נזקק למתרגם, אבל "במשך השנים היא למדה אורדו והצלחנו לדבר ללא תיווך", מספר נאקווי.

מה עוד השתנה במשך חמש שנים בחייה ובפקיסטאן?
"כאשה אנאלפביתית היא הבינה שהדבר הכי חשוב לבן-אדם הוא חינוך ובעקבות זאת פתחה את בתי הספר בכפר. בהתחלה בני הכפר החרימו אותם, אבל כיום לומדים בהם 900 תלמידים מהאזור כולו. היא עצמה תלמידה בכיתה ה'.

"השינוי החיובי שהתחולל בפקיסטאן בעקבות הפרשה הוא שחוקי החודוד המגונים, המחייבים אשה להוכיח מעשה אונס בעדות ראייה של ארבעה גברים, כבר אינם הדרך היחידה להרשיע אנס. מהשנה שעברה אשה יכולה להשתמש בעדות רפואית. זה צעד קטן, אבל לפחות בכיוון הנכון".
בסרט נראה כי מאי בנתה לאביה בית יפה ומרשים. לא ברור כיצד סלחה לו על שהקריב אותה.
"המשפחה התייחסה אליה כאל מעמסה כי היא היתה בת 30 והמשיכה לחיות בבית אביה", אומר נאקווי. "היה עוד פרט שלא הכנסתי לסרט, משום שלא רציתי לבלבל את הצופים בגודש של פרטים, וזה שהיא היתה גרושה עוד לפני האירוע. היא נישאה למישהו בגיל העשרה כמקובל והחליטה להיפרד ממנו כמה שנים אחר כך מבלי שילדה לו ילד. היא נפרדה ממנו לא משום שהיה אלים או בוגדני או בעל גרוע, אלא משום שהרגישה שהנישואים האלה היו ללא אהבה ולא מספיקים. בעיני אדם מערבי זה שגרתי למדי, אבל בשביל מי שבאה מכפר נידח, זה צעד שמאוד מיוחד אותה".
הפער הזה בין מערב למזרח מודגש בצילומי ביקורה של מאי בארצות הברית ובפרט בטקס של עיתון נשים אמריקאי נוצץ, המזמין אותה לדבר ומרעיף עליה תארים ואחר כך גם תרומות כספיות נדיבות. היא מתקבלת בטקס הזה על ידי מיני מפורסמות הוליוודיות בלבוש מהודר. הן גבוהות, בהירות שיער ונוצצות, היא לידן קטנה וצנומה, עטויה מטפחת גדולה. יש משהו סוריאליסטי, אפילו גרוטסקי, במפגש הזה.

"אנחנו נוטים להתבונן בערבי מגבית שכאלה בחמיצות, כי באמת יש בהם משהו סר טעם, אבל לא צריך לראות בזה משהו נצלני", אומר נאקווי. "הכסף שהן גייסו עזר לה להקים בית ספר לבנים לצד בית הספר לבנות שהקימה".

בנזיר בוטו לא תעזור

עוד אי-הבנות תרבותיות העולות מן הסרט קשורות לאחיה. בסרט הוא נראה צעיר מאוד. הבמאי נשאל אם לדעתו הנער באמת אנס את בת שבט מסטוי, ועוד מתבקש להבהיר מדוע האונס של האח אינו נחשב בעיני הכפריים למשפיל ואינו ממיט עליו חרפה כמו זה של אחותו. "שאקור היה בן 12. בת משפחת מסטוי היתה מבוגרת ממנו בכמה שנים טובות", אומר הבמאי. "כנראה היה ביניהם רומן, שהוא אסור בכל מקרה, והוא הטריד עוד יותר את בני המשפחה בגלל הפרש הגילאים וגילו הצעיר של הבן".
אכן גיל צעיר.

"צריך להבין את מידת הבדידות החברתית והפיסית שממנה סובלים אנשי ובמיוחד נשות הכפרים האלה. ואשר לבושה - אונס של גבר נחשב למעשה של אלימות ולא מעשה מיני, ולכן פחות משפיל, לדעתם".

עד היום עוד מאיימים לרצוח את גיבורת סרטו - גיבורה במלוא מובן המלה - ולו משום שלא הסכימה לשים קץ לחייה. אך לפי הסרט לא ברור מה יעלה בגורלם של התוקפים, שאמנם ישבו במעצר אך עד היום לא נענשו על פי חוק. האם לדעתו זה יקרה בסופו של דבר? "לצערי", אומר נאקווי, "אני בספק רב".

ממשלת פקיסטאן מוצגת בסרט בעין ביקורתית מאוד, במיוחד בנוגע ליחסה אל נשים. כאשר נאקווי נשאל אם בימיה של ראש ממשלת פקיסטאן בנזיר בוטו המצב היה שונה, הוא משיב מיד בשלילה.

"צריך להבין שפקיסטאן, יותר משהיא חברה מיזוגנית או סקסיסטית, היא חברה מעמדית מאוד", הוא אומר. "הבחורה שאח של מוחטראן כביכול אנס באה מהשבט השליט, בעל המעמד, ולכן החוק היה לצדה. עד שלא יחול שינוי בסדר חברתי זה, לא ישתנה דבר. בעבר לא ניכר שינוי חברתי כשבוטו היתה בשלטון, וגם אם תשוב למלא תפקיד בפקיסטאן עכשיו, אני בספק גדול אם היא תחולל שינוי כזה".

מוחמד נאקווי: "יותר משהיא מיזוגנית או סקסיסטית, החברה בפקיסטאן היא מעמדית מאוד"

נאקווי: "מאי"